
Vinko Vodopivec

NAPISI NA PTUJSKIH OLJENKAH

Ključne besede:

arheologija, ptujske oljenke, govor, jezikoslovje, zgodovina, zgodovinsko jezikoslovje, slovenščina, Veneti, Rimljani

Key words:

archaeology, oil lamps of Ptuj, speech, linguistics, semantics, etymology, history, historical linguistic, Slovene, Veneti, Romans

Abstract

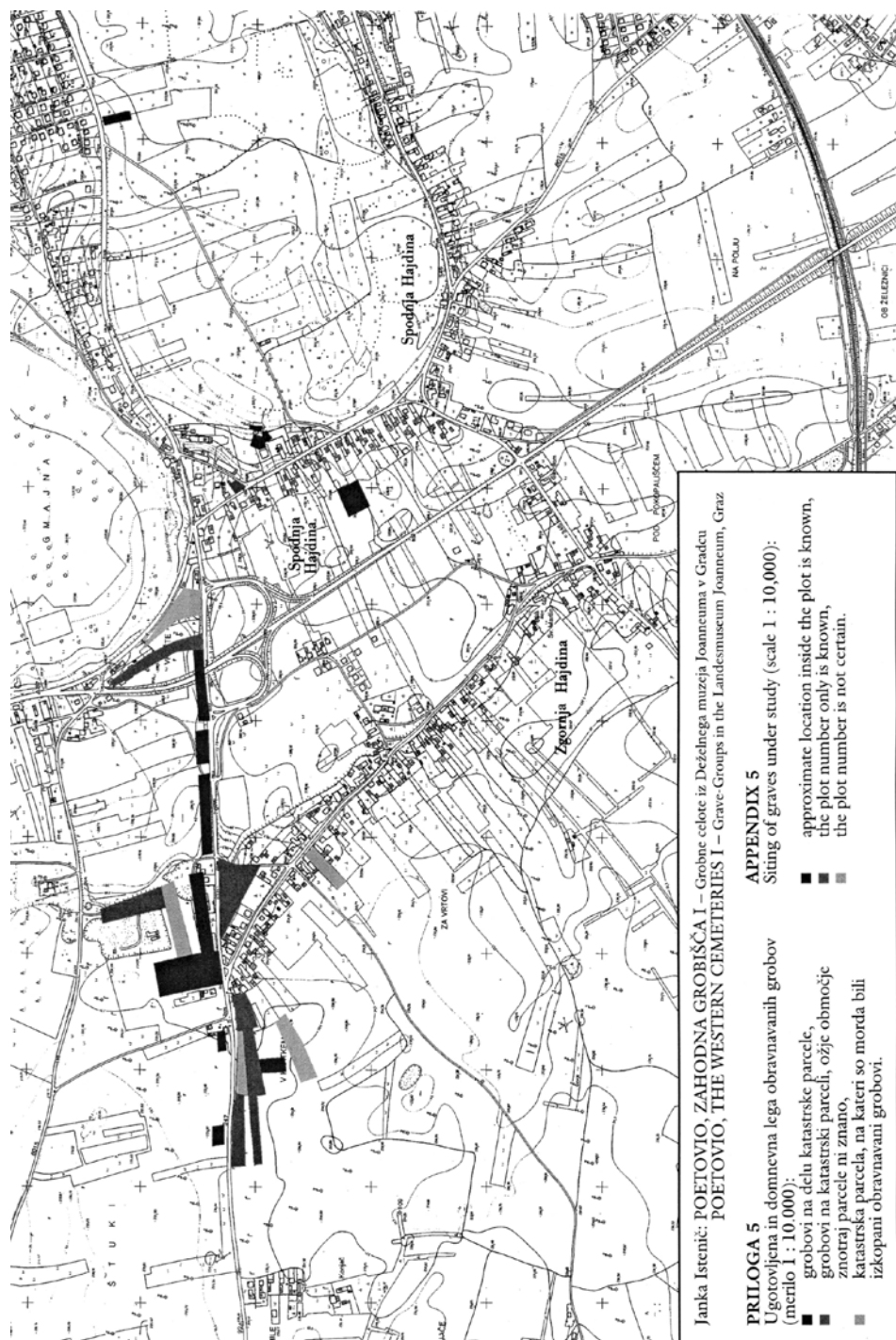
Inscriptions on Oil Lamps from Ptuj

Well preserved inscriptions on oil lamps from graves near Ptuj are dated to the first and second century AD. At the lower flat surface some oil lamps have mostly Latin inscriptions, but some of found inscriptions are understandable in Slovene language. Better preserved oil lamps could be made near Modena in North Italy, where, like in our lands, Veneti lived. Especially interesting is the oil lamp, which has the inscription illustrated with a relief, which supplements its understanding in Slovene language.

Uvod

Ptuj je prastara naselbina, saj je reka Drava predstavljala odlično transportno pot, o čemer nam pričajo deblaki najdeni ob rekah. Najstarejši drevak ali strokovno deblak iz hrastovega debla, najden v stranskem rokavu reke Mure pri Hotizi, je star okoli 7.500 let, ostali deblaki pa so več kot še enkrat mlajši. V muzejih je shranjenih 10 deblakov, 19 pa bi se jih moralo nahajati na krajih odkritja. Največ deblakov je na Ljubljanskem barju, kar pa je predvsem posledica dobrega ohranjanja, saj ima barje dokaj stalno podtalnico, ki varuje les pred razpadom. Tudi drugod po Evropi je največ deblakov najdenih na barjih, deblak iz Hotize pa nam dokazuje, da so bile plovne poti po rekah še bistveno starejše, deblaki pa so se lahko ohranili le v stranskih rokavih rek s stalnim vodostajem [1, 2]. Ptuj je najstarejše mesto na Slovenskem in je najbolj znano kot rimska naselbina Poetovio z bogato kulturno in versko vsebino. Mesto z okolico je bilo dokaj številno in bogato, o čemer pričajo številni grobovi z mnogimi grobnimi dodatki.

Najdene predmete ob antični cesti, sedaj Pragersko – Ptuj v naselju Hajdina, ki leži zahodno od mesta Ptuj hranita, Deželni muzej v Gradcu in Pokrajinski muzej Ptuj. Skupno je več kot 300 izkopanih grobov, najpogostejši grobni dodatek pa je keramična oljenka. Najbolje ohranjene oljenke iz ptujskih grobov so iz keramike brez premaza, izdelane pa so v kalupih, saj nimajo v celoti okrogle oblike, ki je značilna za izdelke na lončarskem

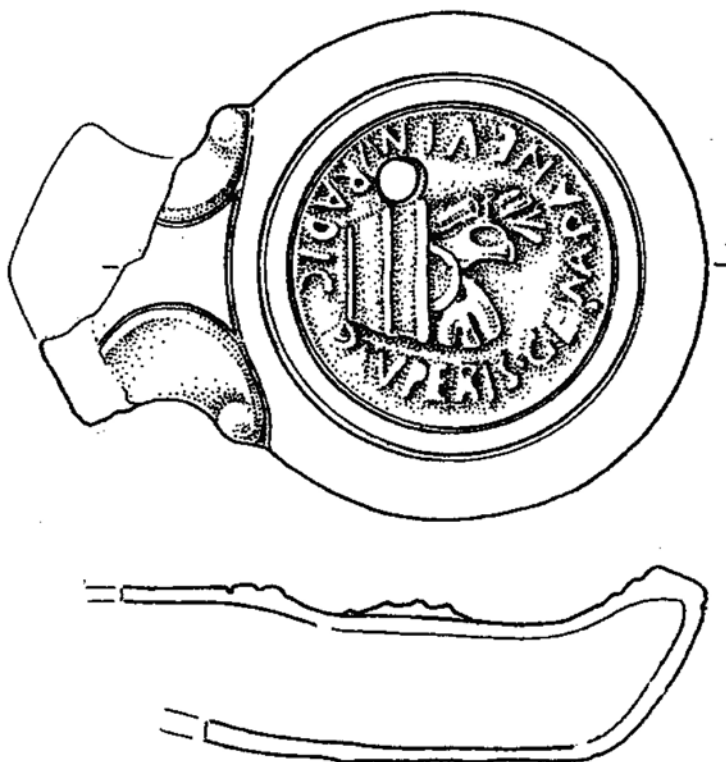
Karta 1: Zahodna ptujška grobišča [3]

kolesu. Slabše oljenke, ki so iz bolj grobe gline, naj bi bile izdelek domačih delavnic, bolje ohranjene pa naj bi bile po primerjavi uporabljene glin izdelane v Italiji blizu Modene, ki je v središču severne Italije. Časovno se ptujske oljenke uvrščajo v 1. in 2. stoletje po Kr. [3-5]. Lege izkopanih grobov so prikazane na karti 1 v merilu 1 : 10.000.

Oljenka iz groba 437

Veliko oljenk ima na spodnji strani namesto napisa relief ljudi ali živali, najzanimivejša pa je oljenka iz groba 437, ki ima poleg reliefne risbe tudi napis. Oljenka iz groba 437 je iz kvalitetne glin s temnordečim gladkim premazom in je nekaj posebnega, saj ima poleg bistveno daljšega napisa kot običajne oljenke, v sredini krožnega napisa tudi pomemben okras za posmrtno življenje. Napis na oljenki naj bi se glasil: PAVPERIS. CENA. PANE. VINV. RADIC. V sredini napisa je košara v kateri so vidni: vrč, kruh in redkev. Izvor oljenke je težje določljiv, najverjetneje je iz severne Italije, oljenko pa uvrščajo v drugo polovico 1. stoletja do sredine 2. stoletja po Kr. [3].

Oljenko iz groba 437 so našli pri izkopavanjih od 01.10.1994 do 31. 12. 1994 na parceli Jakoba Marušek, na njivi zgornja Hajdina parcela št 425/1. Oljenka je izdelana v kvaliteti »A« in je uvrščena v tip »Loesche I B/C [3]. Spodnji del oljenke z reliefom in krožnim napisom je prikazan na sliki 1.

Slika 1: Oljenka iz groba 437 iz druge polovice 1. stoletja do sredine 2. stoletja po Kr. [3]

V sredini slike sta razvidna kruh in vrč, ob strani pa bi bila lahko: na levi zelenjava na desni pa meso, po napisu sodeč pa je tako na levi kot na desni strani zelenjava.

Prečrkovanje napisa

Prva črka, ki jo strokovnjaki berejo kot P, je najverjetneje D, saj okrogli del zaseda celotno višino črke. Deveta črka, ki jo strokovnjaki berejo C, pa je najverjetneje G, saj ima značilno pokončno zaključno črto tako kot pravilno oblikovana črka G, ki pa ima glasovno vrednost črke Ž, tako kot pogosto v venetskih napisih. Veneti niso imeli znaka za glas Ž, ki ga je nadomeščala črka G, kar je najbolje razvidno prav iz raznih oblik besede žena. Beseda v napisu GENA se pogosto pojavlja v venetskih napisih in sicer 11 krat v obliki: GEN, GENE in GENI s pomenom žena [6, 7, 8].

Razumevanje napisa

Razumevanje napisa, kjer si slede: prečrkovanje, delitev delno zveznega besedila ter dobesedni in prosti prevod v slovenski jezik z dvema različicama:

DAVPERIS. GENA. PANE. VINV. RADIC	Različica	PA	Pa
DA VPERI S GENA PANE VINV RADIC	Različica	CENA	cena

Daj uberi si žena kruh, vinu, radič.

Daj izberi si žena kruh, vino in radič.

Očitno gre za slovenski napis, ostanek venetščine, ki je bila očitno živa še v prvem in drugem stoletju po Kr. V napisu je le ena latinska beseda PANE, ki se je kot najpomembnejša jed lahko tudi prva vrnila v staroselsko venetščino. Morda pa je beseda tudi izvorno venetska, saj se trikrat pojavlja v obliki PAN, torej v slovanski obliki brez končnega E. Pojavlja se v venetskih napisih: Tr13, 22 in 25 [6, 7, 8]. Latinščina ni izvorni jezik in je lahko prevzela besedo za kruh iz venetščine.

Glosar	Okrajšavi	SN – Slovensko narečno	SK – Slovensko knjižno
DA	da	– SK	
PA	pa	– SK	
VPERI	uberi, izberi	– preglas, SN, SK	
S	s, si	– okrajšava, SN, SK	
GENA	žena	– preglas, SK	
CENA	cena	– SK	
PANE	pan, pane	– venetsko, latinsko	
VINV	vinu, vino	– preglas, SN, SK	
RADIC	radič	– preglas, SK	

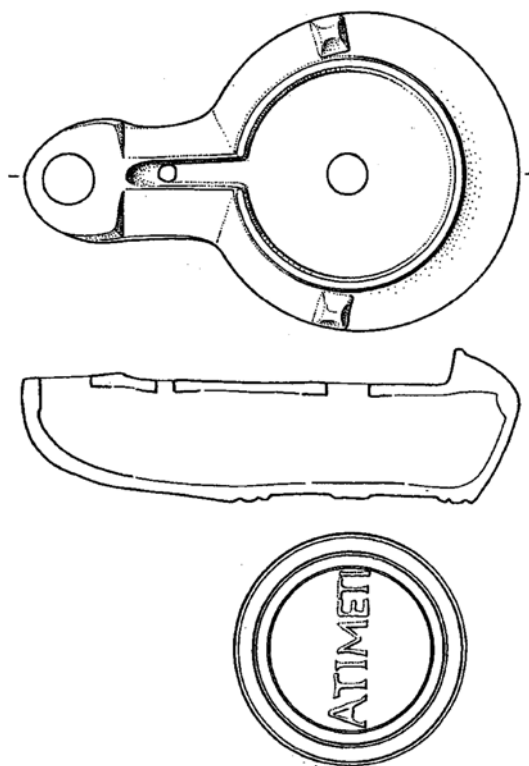
Oljenka ima na spodnji strani napis, ki se vsebinsko sklada z upodobljenimi stvarmi na reliefu in to sovpadanje je tako prepričljivo pri razumevanju v slovenskem jeziku, da nedvoumno priča o premožnejšem slovenskem življu tudi v času rimskega imperija, ki je bil bodisi staroselski ali pa priseljen iz severne Italije.

Oljenka iz groba 291

Veliko ptujskih oljenk ima na dnu različne povečini latinske napise, zanimiv pa je napis ATIMETI, ki je lahko razumljiv tudi v slovenščini in se ponovi v enaki obliki še na oljenkah iz petih grobov in v skrajšani obliki še na eni oljenki:

Grob	Napis	Tip oljenke	Kvalit.	Časovna uvrstitev	Izkop	
29	ATIME	Loesche IX B	A	2. pol. 1. st. – zač. 2. st.	Vnuk	1894
276	ATIMETI	Loesche IX B	A	2. pol. 1. st. – zač. 2. st.	Fischbach	1882
291	ATIMETI	Loesche IX C	A	začetek 2. stoletja	Fischbach	1882
444	ATIMETI	Loesche	A	začetek 2. stoletja	Vnuk	1894
640	ATIMETI	Buch Xa	A	konec 1. st. – zač. 2. st.	Vnuk	1894
780	ATIMETI	Loesche IX B	A	2. pol. 1. st. – zač. 2. st.	Ferk	1889/90
781	ATIMETI	Loesche IX C	A	2. pol. 1. st. – zač. 2. st.	Ferk	1889/90

Oljenka iz groba 291 z ravnim napisom ATIMETI, ki se ga da razumeti tudi na osnovi slovenskih jezikovnih prvih je prikazana na sliki 2.

Slika 2: Oljenka iz groba 291 iz konca 1. stoletja do prve tretjine 2. stoletja po Kr. [3]

Prečrkovanje napisa

Vse črke so dobro vidne in nedvoumne. Čeprav se napis večkrat ponovi na različnih oljenkah, so opazne razlike pri obliki črk med najdenimi oljenkami, kar bi lahko pomenilo več izdelovalcev, najverjetneje pa pomeni več kalupov, v katerih so izdelovali oljenke.

Razumevanje napisa

Prva razpoznavna beseda je ATI, ki se s pomenom ati pojavlja v venetskih napisih 10 krat kot: ATA, ATEI, ATI, ATTA, ATTO [6, 7, 8].

Razumevanje	ATIMETI	ATI ME TI	Ati meni ti.
Različica	ATIMETI	A TI ME TI	A ti meni ti. Jaz tebi meni ti.
in krajša različica	ATIME	ATI ME	Ati meni.

Glosar	okrajšavi	SN – Slovensko narečno	SK – Slovensko knjižno
ATI	ati, ata – SN, SK		
A	a, da, ali – okrajšava, SN, SK		tudi okrajšava – az, jaz, SN, SK
TI	ti – SK		
ME	me, meni – okrajšava, SN, SK		
TI	ti – SK		

Napis je razumljiv, vendar je zaradi kratkosti možnih več različic, ki pa imajo isto jezikovno osnovo, to je slovenski jezik. Ker je večina ostalih napisov latinskih, bi tudi ta napis lahko pomenil ime izdelovalca oljenke, vendar je imenska različica brez dodatnih dokazov manj verjetna.

Zaključek

Napisi na oljenkah naj bi predstavljali pečatnike, ker pa je le malo verjetno, saj se nekateri napisi na teh oljenkah ponavljajo večkrat, kar pa ni značilnost pečatnikov, ki so praviloma različni, saj predstavljajo prav posebno vsebino, ki se mora razlikovati od drugih pečatnikov. Verjetneje napisi predstavljajo izdelovalca oljenk, in so nekakšen zaščitni znak, ki ima lahko različne pomene od imen do čisto življenjske vsebine. Najdene oljenke uvrščajo v prvo in drugo stoletje po Kr. Čeprav naj bi bile navedene oljenke izdelane v severni Italiji, so za nas pomembne, saj so jih našli v grobovih na našem ozemlju. Zato pričajo o praslovenskem življu v času rimskega imperija, ki je bil bodisi staroselski bodisi priseljen iz severne Italije. Pomemben je zlasti napis, ki ima razumevanje v slovenskem jeziku nedvoumno podprto z reliefom, ki se povsem sklada z napisom. Nedvomno gre za venetski napis, ki je najboljše razumljiv v slovenskem jeziku, ki je v največji meri ohranil arhaične jezikovne značilnosti stare venetščine.

Literatura

1. Miran Erič, Nova datiranja deblakov in čolnov, Ljubljana, ARHEO 16/1994.
2. V Vodopivec, Izum kolesa gibalo napredka, Zbornik 3. mednarodne konference staroselci v Evropi, Jutro, Ljubljana 2005, 31-50.

3. J Istenič, *Poetovio, zahodna grobišča I*, grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu s prilogo, Narodni muzej Slovenije **1999**.
4. J Istenič, *Poetovio, zahodna grobišča II*, grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu s prilogo, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana **2000**.
5. J Istenič, *Oljenke z zahodnega grobišča Poetovione*, Ptujski arheološki zbornik, Pokrajinski muzej, Ptuj **1993**, 311-330.
6. V Vodopivec, *Nabor venetskih napisov, delitev, prevod in slovar*, Zbornik 4. mednarodne konference Evropski staroselci, Jutro, Ljubljana **2006**, 118-144.
7. V Vodopivec, *Katalog Venetskih napisov, besed in prevodov*, še neobjavljeno.
8. V Vodopivec, *Slovar venetskega jezika*, še neobjavljeno.

Povzetek

Napisi na oljenkah iz grobov blizu Ptuja so časovno uvrščeni v prvo in drugo stoletje po Kr. in so dobro ohranjeni. Nekatere oljenke imajo na spodnji ploskvi napise, ki so večinoma latinski, nekateri pa so razumljivi na osnovi slovenskega jezika. Bolje ohranjene oljenke naj bi bile izdelane blizu Modene v severni Italiji, ki pa ravno tako kot naši kraji predstavlja ozemlje, ki so ga poseljevali naši jezikovni predniki Veneti. Posebno zanimiva je oljenka, ki ima napis ilustriran z reliefom, ki dodatno potrjuje razumevanje v slovenskem jeziku.